

« علوم تربیتی »

سال سوم - شماره ۹ - بهار ۱۳۸۹

ص ص ۷۱ - ۸۸

بررسی رابطه هوش هیجانی و مهارت‌های اجتماعی با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان مقطع دوم متوسطه شهر تبریز در سال تحصیلی ۱۳۸۸-۸۹

دکتر شعله لیوارجانی^۱

سارا غفاری^۲

چکیده:

مطالعه حاضر برای بررسی و تعیین رابطه هوش هیجانی و مهارت‌های اجتماعی با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان مقطع دوم متوسطه انجام شده است. مطالعه از نوع پیمایشی و همبستگی است. بدین منظور ۳۸۵ دانش‌آموز دختر و پسر مقطع دوم دبیرستان که در سال تحصیلی ۱۳۸۸-۸۹ در شهر تبریز مشغول به تحصیل بودند به شیوه نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای انتخاب شدند. برای جمع‌آوری داده‌ها از ۲ پرسش‌نامه‌ی هوش هیجانی شات و همکاران (۱۹۹۸) و مهارت‌های اجتماعی ماتسون (۱۹۸۳) استفاده شد. پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان نیز براساس معدل آنان برآورد گردید. داده‌ها با آزمون‌های آماری ضریب همبستگی پیرسون و رگرسیون چندگانه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نتایج تحلیل نشان داد که بین هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان، همبستگی مستقیم معنی‌دار وجود داشت ولی بین مهارت‌های اجتماعی و پیشرفت تحصیلی، همبستگی معنی‌دار نبود. در نهایت نتایج تحلیل رگرسیون به منظور تبیین سهم هر یک از متغیرهای هوش هیجانی، مهارت‌های اجتماعی به تفکیک در پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی نشان داد که از بین دو متغیر مورد مطالعه، متغیر هوش هیجانی بیشترین سهم را در تبیین

۱- استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز

۲- کارشناس ارشد رشته برنامه‌ریزی درسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز

پیشرفت تحصیلی دانش آموزان داشت.

کلید واژه‌ها: پیشرفت تحصیلی، هوش هیجانی، مهارت‌های اجتماعی.

مقدمه

پیشرفت تحصیلی، به عنوان متغیر وابسته، تحت تأثیر یک عامل نیست، بلکه عوامل متعددی بر روی آن تأثیر دارند. واقعیت آن است که این عوامل و متغیرها چنان باهم تنیده شده‌اند و با یکدیگر کنش متقابل دارند که تعیین نقش و سهم هر یک به دشواری امکان پذیر است. با وجود این تحقیقات نشان می‌دهند که در بین این عوامل، عوامل آموزشی و فردی با ماهیت شناختی و اجتماعی بیشترین تأثیر را بر پیشرفت تحصیلی دارند (کیت و کول^۱، لفرانسوا^۲، ۱۹۹۷، به نقل از سیف و همکاران، ۱۳۸۶).

هوش هیجانی از نظر مایر و سالووی نوعی توانایی و به عنوان ظرفیت ادراک، ابزار، شناخت، کاربرد و اداره هیجانات در خود و دیگران، تعریف شده است (مایر و سالووی^۳، ۱۹۹۷، به نقل از بشارت و همکاران، ۱۳۸۴). گلמן^۴ (۱۹۹۵) هوش هیجانی را شامل توانایی‌هایی مثل برانگیختن خود، مقاومت در مواجه شدن با ناکامی‌ها، کنترل تکانه‌ها و به تأخیر انداختن خوشی‌ها، تنظیم خلق خود، همدلی کردن و امیدوار بودن تعریف می‌کند. او همچنین هوش هیجانی را به عنوان ظرفیت بازشناسی احساسات خود و دیگران، برانگیختن خود و مدیریت صحیح هیجانات خود در روابط مختلف با سایر افراد تعریف می‌کند (گلמן، ۱۹۹۸؛ به نقل از فورد و سام، ۱۹۹۸، هولاند و استرنبرگ^۵، ۱۹۹۷). طبق نظر بار-ان^۶ هوش هیجانی مجموعه‌ای از ظرفیت‌های غیرشناختی، توانها و مهارت‌هایی است که بر توانایی‌های فرد برای موفقیت، کنار آمدن با مطالبات و فشارهای محیطی تأثیر می‌گذارد (هین^۷، ۲۰۰۴). در تعریف هوش

- 1- Keith & Cool
- 2- Lefranswa
- 3- Mayer & salovy
- 4- Goleman
- 5- Head land & Sternberg
- 6- Bar-on
- 7- Hen

هیجانی کارملی^۱ چنین می‌نویسد: «هوش هیجانی در واقع مربوط به مهارت‌های احساسی، جهت درک درست و بیان احساسات، همسو کردن احساسات با فرآیندهای شناختی، درک احساسات و کارکردشان برای موقعیت‌های مختلف و بالاخره مدیریت و کنترل احساسات است» (کارملی، ۲۰۰۳: ۷۸۸).

برخی از مولفان نیز از توانایی هوش هیجانی، مدل و الگو ارائه داده‌اند؛ از جمله می‌یر و همکاران (۲۰۰۰) هوش هیجانی را به مجموعه توانایی‌هایی اطلاق می‌کنند که پردازش اطلاعات درباره‌ی هیجان‌ات فرد و دیگران را امکان‌پذیر می‌کند (به نقل از سیف و همکاران، ۱۳۸۶). به عنوان مثال کار^۲ (۲۰۰۴) معتقد است که ساختار هوش هیجانی مثل قطعات ساختاری DNA عمل می‌کنند که اگر به خوبی پرورش یابند این عناصر، فرد را قادر می‌کنند که مهارت‌های ویژه و توانایی‌های اساسی هوش هیجانی خود را گسترش دهند. این عوامل ماهیت سلسله مراتبی دارند و هر سطح بر سطح قبلی قرار می‌گیرد (وی‌سینگر، ۱۹۹۸). بنابراین، به نظر مایر و سالووی، چهار مولفه اصلی هوش هیجانی شامل موارد زیر است:

۱- ادراک و بیان هیجان: بازشناسی و وارد کردن اطلاعات کلامی و غیرکلامی به سیستم هیجانی.

۲- تسهیل تفکر به وسیله هیجان: به کارگیری هیجان‌ها به عنوان قسمتی از شناخت‌ها مانند خلاقیت و حل مسأله.

۳- فهم یا شناخت هیجانی: پردازش شناختی هیجان و معلومات به دست آمده درباره‌ی احساسات خود و دیگران.

۴- مدیریت یا تنظیم هیجانی: نظام کنترل و تحت انقیاد درآوردن امور احساسی و هیجانی در نزد خود و سایر افراد (به نقل از اکبرزاده، ۱۳۸۳).

مهارت اجتماعی نیز به طرق مختلف و از دیدگاه‌های متفاوت تعریف شده است. تحقیقات انجام شده نشان می‌دهند که مهارت‌های اجتماعی بر پیشرفت تحصیلی افراد مؤثر است. در نظریات شلونت و مک‌فال^۳ (۱۹۸۵) مهارت‌های اجتماعی عبارت است از

1- Carmeli, A.

2- Carr

3- Shelont & Mac fall

فرایندهای مرکبی که فرد را قادر می‌سازد به گونه‌ای رفتار کند که دیگران او را با کفایت تلقی کنند. این مهارتها، توانایی‌های لازم برای انجام رفتار هدفمند و موفقیت‌آمیز می‌باشند (به نقل از حسینی، ۱۳۸۶: ۴۹). مک‌گواید^۱ و برستیلی^۲ معتقدند (۱۹۸۱) مهارتهای اجتماعی به رفتارهایی گفته می‌شود که شالوده ارتباط‌های موفق و رو در رو را تشکیل می‌دهند، کلی^۳ معتقد است که مهارتهای اجتماعی رفتارهای معین و آموخته شده‌ای است که افراد در روابط میان فردی خود، برای کسب تقویت‌های محیطی یا حفظ آنها انجام می‌دهند (به نقل از حسینی، ۱۳۸۶: ۵۰). با توجه به تعاریف فوق می‌توان گفت: مهارتهای اجتماعی عبارت است از مجموعه‌ای از رفتارهای هدفمند، به هم مرتبط و متناسب با وضعیت که آموختنی بوده و تحت کنترل فرد می‌باشند (هارچی و همکاران، ۱۳۸۲). هالینگر^۴ (۱۹۸۷) مهارت‌های اجتماعی را عبارت از مهارت‌هایی می‌داند که برای داشتن ارتباط مثبت با دیگران و پذیرش توسط آنها ضروری هستند. گرشام^۵ و الیوت (۱۹۸۱) مهارت‌های اجتماعی را رفتارهایی می‌دانند که احتمال دریافت تقویت را به حداکثر می‌رسانند و احتمال تنبیه موکول به رفتار اجتماعی فرد را کاهش می‌دهند. از نظر آنها مهارت‌های اجتماعی، رفتارهایی هستند که در موقعیت‌های معین، پیامدهای اجتماعی مهم را پیش‌بینی می‌کنند (گرشام و الیوت^۶، ۱۹۸۷). شنایدر و همکاران^۷ (۱۹۸۵) مهارت‌های اجتماعی را به عنوان وسیله ارتباط میان فرد و محیط تعریف می‌کنند و معتقدند که این وسیله برای شروع و ادامه ارتباط سازنده و سالم با همسالان به عنوان بخش مهمی از بهداشت روانی، مورد استفاده واقع می‌شود (به نقل از یوسفی و مخیر، ۱۳۸۱: ۱۴۷). شریفی (۱۳۸۵) نیز در یافته‌های خود اظهار نموده است که آموزش حل مسئله موجب رشد تفکر دانش‌آموزان گردیده و باعث افزایش سازگاری اجتماعی و کاهش اختلالات

-
- 1- Mac Guaid
  - 2- Berstili
  - 3- Kelly
  - 4- Halinger
  - 5- Garsham
  - 6- Eleut
  - 7- Shandier & et al

رفتاری آنان می‌شود (به نقل از محمدی، ۱۳۸۴).

جیمز کریستید با استفاده از ۲۳۵ دانشجوی سال اول و با بهره‌گیری از پرسش‌نامه هوش هیجانی بار-آن به مطالعه همبستگی هوش هیجانی و موفقیت تحصیلی پرداخت. نتایج نشان داد که بین هوش هیجانی و موفقیت همبستگی پایین است. این یافته‌ها در مورد هوش عمومی و موفقیت تحصیلی صادق نبود و هوش عمومی، همبستگی بالایی با موفقیت تحصیلی نشان داد. همچنین نتایج این مطالعه مبین این امر بود که هوش هیجانی می‌تواند ۵ تا ۱۰ درصد واریانس شاخص موفقیت تحصیلی باشد (به نقل از منصور، ۱۳۸۰).

بل^۱ در مقاله‌ای بیان کرد که بهداشت روانی هیجانی عامل پیش‌بینی کننده‌ای برای موفقیت تحصیلی و شغلی است. وی با انجام مطالعه بر روی ۲۷۰۰ نفر از دانش‌آموزان این‌طور دریافت که میانگین نمرات تحصیلی دانش‌آموزان دارای هوش هیجانی بالاتر، از دانش‌آموزان دارای هوش هیجانی پایین‌تر در سطح ۰/۰۱ به‌طور معنی‌داری بهتر بود (به نقل از رجبی، ۱۳۸۵).

کاناگوسی^۲ و پیترسن^۳ در سال ۱۹۹۸ با انجام مطالعاتی بر روی ۱۷۵ دانش‌آموزان دبیرستانی با استفاده از هوش هیجانی بار آن دریافتند که دانش‌آموزان با هوش هیجانی بالاتر، در مدرسه، خانه و رابطه با دوستان و محیط کار نسبت به سایر دانش‌آموزان شکست را کمتر تجربه می‌کنند (به نقل از رضویان شاد، ۱۳۸۴).

ریچاردسون^۴ و ایواز^۵ برخی از روش‌های آموزش بسندگی و صلاحیت هیجانی و اجتماعی را در جامعه چند فرهنگی شرح دادند. هدف آنها کمک به دانش‌آموزان برای ارتباط بهتر با یکدیگر بود. آنها دریافتند که پس از آموزش مهارت‌های درون فردی و بین فردی سطح عملکرد تحصیلی آنان به‌طور معنی‌داری ($P=0/01$) بهبود یافت (همان منبع).

- 1- Bell
- 2- Canagosi
- 3- Peterson
- 4- Reichard son
- 5- Aiwaz

در پژوهش منصوری (۱۳۸۰) بین نمرات آزمون هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی همبستگی بدست آمد. براساس یافته‌های این تحقیق، بین هوش هیجانی دختران و پسران در نمره کل آزمون، مولفه خودآگاهی، خودکنترلی و هوشیاری اجتماعی از لحاظ آماری تفاوت معنی‌داری وجود داشت. ولی در مولفه‌های خودانگیزی و مهارت‌های اجتماعی بین نمرات دانشجویان دختر و پسر تفاوت معنی‌داری مشاهده نشد.

رضویان‌شاد (۱۳۸۴) در پژوهش خود بین هوش هیجانی با سازگاری اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه مثبت بدست آورد.

زارع (۱۳۸۰) در پژوهشی به منظور مطالعه توان پیش‌بینی موفقیت تحصیلی از طریق هوش هیجانی دانش‌آموزان سال سوم دبیرستان، پرسش‌نامه هوش هیجانی بار آن را در شهر شیراز و بر روی افراد نمونه تحقیق خود اجرا کرده است. نتایج حاصل از این پژوهش همبستگی معنی‌داری ($r=0/68$) بین هوش هیجانی و موفقیت تحصیلی نشان داد یعنی ۴۸٪ از واریانس کل موفقیت تحصیلی را هوش هیجانی تبیین می‌کند (به نقل از رجبی، ۱۳۸۵).

در پژوهشی دیگر رحیم‌زاده (۱۳۸۰) بین پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان و هوش هیجانی آنها رابطه معنی‌داری بدست آورد. همچنین بین پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دختر و پسر تفاوت وجود داشت و پیشرفت تحصیلی دختران بیشتر از پسران بود. در نمره کلی هوش هیجانی بین پسران و دختران تفاوت معنی‌داری وجود نداشت. در مقایسه مولفه‌های هوش هیجانی (خودانگیزی، خودآگاهی، خودکنترلی، هوشیاری و مهارت‌های اجتماعی) نیز فقط مولفه هوشیاری اجتماعی دختران بیشتر از پسران بود اما در سایر مولفه‌ها تفاوت معنی‌داری مشاهده نشد (همان منبع، ۱۳۸۵).

بدین ترتیب مشاهده می‌شود که از طریق بررسی مجموعه عوامل که نشان دهنده هوش هیجانی به صورت مجزا و از راه ترکیب با سایر عوامل و متغیرهای روان‌شناختی و اجتماعی است، هوش هیجانی در کل قادر است پیشرفت تحصیلی و موفقیت‌های اجتماعی افراد را پیش‌بینی کند.

یافته‌های سوچیا و لوئیس^۱ (۱۹۹۶) نشان می‌دهد کودکانی که در مهارت‌های اجتماعی نقص دارند اغلب با مشکلات یادگیری و رفتاری مواجه می‌شوند. چنانکه نقص در مهارت‌های اجتماعی پایه‌ای بماند، در دراز مدت فرد را با مشکلاتی از قبیل چرخه‌های شکست، طرد شدن از طرف همسالان، ضعف تحصیلی در مدرسه و مشکلات سازگاری در بزرگسالی مواجه می‌سازد.

سرخندان توماچ (۱۳۸۱) نیز به این نتیجه پژوهشی اشاره نموده است که آموزش گروهی اجتماعی، مشکلات رفتاری و عاطفی کودکان را کاهش داده است. در بررسی دیگری با سنجش مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان مدارس راهنمایی منطقه کندوان در سال تحصیلی ۸۴-۸۳ نتایج زیر حاصل شده است: بین سن و جنس و مهارت‌های اجتماعی تفاوت معنی‌داری مشاهده شد. در ابراز وجود بین دختران و پسران تفاوت معنی‌داری مشاهده گردید. در مورد همدلی، دختران از توانایی بیشتری برخوردارند. در مورد کنترل خود هم دختران بیشتر از پسران می‌توانند خود را کنترل کنند. همچنین در مورد ابعاد مختلف مهارت‌های اجتماعی تفاوت معنی‌داری مشاهده گردیده است.

در بررسی رابطه مهارت‌های اجتماعی با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان سوم راهنمایی شهرستان لامرد که توسط فروتن (۱۳۸۲) انجام شد ضریب همبستگی بدست آمده بین این دو متغیر ۰/۴۳ بود که نشان داد رابطه معناداری بین رشد اجتماعی با پیشرفت تحصیلی آنان وجود ندارد. از سویی دیگر آمارهای توصیفی نشان داد که شاخصهای رشد اجتماعی در این تحقیق نظیر استقلال، اعتماد به نفس، میانه روی، سازگاری اجتماعی، احساس مسئولیت و آینده‌نگری در سطح بالایی نیستند. در مجموع شاخص میانه‌روی با ۴۹٪ بالاترین رشد و اعتماد به نفس با ۳۵٪ پائین‌ترین رشد را دارا بودند.

هدف از اجرای تحقیق، تعیین رابطه بین هوش هیجانی و مهارت‌های اجتماعی با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان مقطع دوم متوسطه است. بدین منظور فرضیه‌های ذیل مورد بررسی قرار گرفت.

فرضیه ۱: بین هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان مقطع دوم متوسطه رابطه وجود دارد.

فرضیه ۲: بین مهارت‌های اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان مقطع دوم متوسطه رابطه وجود دارد.

روش تحقیق

پژوهش حاضر از نوع طرح‌های توصیفی یا به طور دقیق‌تر طرح همبستگی و از نوع پیش‌بین (رگرسیون) است.

جامعه آماری، حجم نمونه و شیوه نمونه‌گیری

کلیه دانش آموزان مقطع دوم متوسطه که در سال تحصیلی ۸۹-۸۸ مشغول به تحصیل می‌باشند که تعداد آن شامل ۳۵۹۱۷ نفر می‌باشد. برای تعیین حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران ۳۸۵ نفر انتخاب شد شیوه نمونه‌گیری در این تحقیق طبقه‌ای بود، نخست کل جامعه آماری با معیار جنس طبقه‌بندی و سپس از داخل هر طبقه به شیوه تصادفی تعداد نمونه‌های لازم انتخاب گردید.

روش گردآوری اطلاعات

در قسمت چارچوب نظری از منابع و مأخذ گوناگون مانند کتابها، مجلات علمی، پایان‌نامه‌ها استفاده شد، جمع‌آوری اطلاعات نیز با استفاده از پرسشنامه‌های استاندارد و توزیع آن در میان نمونه آماری صورت خواهد گرفت و اطلاعات لازم جمع‌آوری گردید.

ابزار

پرسش‌نامه هوش هیجانی، پرسشنامه مهارت‌های اجتماعی.

پرسشنامه هوش هیجانی استاندارد شات^۱ (EIS): این مقیاس یک آزمون ۳۳ سوالی است که به وسیله شات و همکاران و براساس الگوی هوش هیجانی مایر و سالوی

ساخته شده است. پرسش‌های آزمون سه مقوله سازه هوش هیجانی شامل تنظیم هیجان‌ها، بهره‌وری از هیجان‌ها و ارزیابی هیجان‌ها را در مقیاس پنج درجه‌ای لیکرت (کاملاً مخالف تا کاملاً موافق) می‌سنجد. مقیاس هوش هیجانی گرچه از سه مولفه پیش گفته اشباع شده، تنها یک نمره کلی برای هوش هیجانی بدست می‌دهد که دامنه آن از ۳۳ تا ۱۶۵ است. پایایی این مقیاس در میان جوانان زندانی و برای هوش هیجانی کلی ۰/۸۵ و برای خرده مقیاس‌های آن به ترتیب ۰/۷۵، ۰/۸۱ و ۰/۸۸ بدست آمده است (میری و اکبری بورنگ، ۱۳۸۶).

پرسشنامه مهارت‌های اجتماعی ماتسون: این پرسشنامه توسط ماتسون و همکاران در سال ۱۹۸۳ و برای سنجش مهارت‌های اجتماعی افراد ۴ تا ۱۸ ساله تدوین گردیده است. این مقیاس، دارای ۶۲ عبارت است که مهارت‌های اجتماعی کودکان را توصیف می‌کنند. برای پاسخگویی به آن، آزمودنی باید هر عبارت را بخواند و سپس پاسخ خود را براساس یک شاخص ۵ درجه‌ای از نوع مقیاس لیکرت با دامنه‌ای از نمره ۱ (هرگز/ هیچ وقت) تا ۵ (همیشه) مشخص نماید. پایایی پرسشنامه در این تحقیق با روش آلفای کرونباخ ۰/۹۲ بدست آمد.

روش تجزیه و تحلیل اطلاعات: داده‌ها با استفاده از نرم افزار آماری SPSS نسخه ۱۶ در دو بخش توصیفی و استنباطی تجزیه و تحلیل گردید. در بخش توصیفی از شاخص‌های مرکزی و پراکندگی (میانگین، انحراف استاندارد، حداقل، حداکثر و ...) و در بخش استنباطی برای آزمون همه فرضیه‌ها از ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون چندمتغیری گام به گام استفاده گردید.

یافته‌های تحقیق

الف: یافته‌های توصیفی

جدول (۱) توزیع فراوانی جنسیت دانش‌آموزان مورد مطالعه

جنسیت دانش‌آموزان	فراوانی	درصد معتبر	درصد تجمعی
دختر	۲۰۹	۵۴/۳	۵۴/۳
پسر	۱۷۶	۴۵/۷	۱۰۰
کل	۳۸۵	۱۰۰	

توزیع پراکندگی میزان پیشرفت تحصیلی دانش آموزان مورد مطالعه

پیشرفت تحصیلی دانش آموزان براساس نمره معدل آنها سنجیده شده است. طبق اطلاعات جدول (۲) ملاحظه می شود که متوسط میزان پیشرفت تحصیلی دانش آموزان برابر $16/15 \pm 2/17$ محاسبه گردیده که حداقل نمره پیشرفت $9/15$ و حداکثر $19/99$ می باشد و ضریب کجی (چولگی) $sk = -0/5$ است که بیانگر منفی بودن توزیع داده هاست. در مجموع می توان گفت میزان پیشرفت تحصیلی دانش آموزان مورد مطالعه در حد متوسط می باشد.

جدول (۲) توزیع پراکندگی نمره پیشرفت تحصیلی دانش آموزان مورد مطالعه

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	کجی	کشیدگی	حداقل	حداکثر
پیشرفت تحصیلی	۳۸۵	۱۶/۱۲	۲/۱۵	-۰/۵۰۱	-۰/۰۱۰	۹/۱۵	۱۹/۹۹

توزیع پراکندگی نمره هوش هیجانی و مهارت اجتماعی دانش آموزان مورد مطالعه طبق اطلاعات جدول (۳) ملاحظه می شود که متوسط هوش هیجانی دانش آموزان برابر $122/13 \pm 19/51$ محاسبه گردیده که حداقل نمره هوش هیجانی 33 و حداکثر 164 می باشد. همچنین متوسط نمره مهارت های اجتماعی دانش آموزان برابر $131/12 \pm 23/12$ محاسبه گردیده که حداقل نمره حمایت اجتماعی 69 و حداکثر 220 می باشد. در مجموع می توان گفت که دانش آموزان مورد مطالعه از هوش هیجانی و مهارت های اجتماعی متوسطی برخوردارند.

جدول (۳) توزیع پراکندگی نمره هوش هیجانی و مهارت های اجتماعی

دانش آموزان مورد مطالعه

متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	کجی	کشیدگی	حداقل	حداکثر
هوش هیجانی	۳۸۵	۱۲۲/۵۹	۱۹/۸۲	-۱/۰۳	۲/۱۷	۳۳	۱۶۴
مهارت اجتماعی	۳۸۵	۱۳۱/۳۴	۲۳/۷۶	-۰/۱۸۲	۱/۰۲	۴۰	۲۲۰

ب) آزمون فرضیه‌ها

فرضیه کلی تحقیق: رابطه بین هوش هیجانی و مهارت‌های اجتماعی با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان مقطع دوم متوسطه رابطه وجود دارد.

نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون چندمتغیری در جدول (۴)، ضریب همبستگی ۰/۱۶۵ را بین متغیرهای هوش هیجانی و مهارت اجتماعی در یک طرف و پیشرفت تحصیلی را در طرف دیگر نشان می‌دهد که با توجه به اطلاعات جدول (۵) این رابطه معنی‌دار است و بین هوش هیجانی و مهارت‌های اجتماعی با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان رابطه وجود دارد. این نتیجه که حاصل تحلیل رگرسیون از راه تحلیل واریانس (ANOVA) است نشان دهنده آن است که فرض تحقق تأیید می‌شود ($F=3/459, P=0/017$). بنابراین بین هوش هیجانی و مهارت اجتماعی با پیشرفت تحصیلی رابطه وجود دارد.

جدول (۴) نتایج حاصل از تحلیل رگرسیون چند متغیری

R	مجذور R	مجذور R اصلاح شده	خطای استاندارد برآورد
۰/۱۶۵	۰/۰۲۷	۰/۰۱۹	۲/۱۵

جدول (۵) تحلیل واریانس برای خطی بودن روابط بین متغیرهای مورد مطالعه

مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	F	سطح معنی‌داری
۴۷/۸۷۱	۳	۱۵/۹۵۷	۳/۴۵۹	۰/۰۱۷
۱۷۱۵/۹۱۷	۳۷۲	۴/۶۱۳		
۱۷۶۳/۷۸۸	۳۷۵			

اطلاعات به دست آمده در مورد هوش هیجانی و مهارت اجتماعی در ارتباط با پیشرفت تحصیلی که در جدول (۶) آمده نشان می‌دهد متغیر هوش هیجانی در ارتباط با پیشرفت تحصیلی دارای ضریب معنی‌دار بوده اما ضریب متغیر مهارت اجتماعی

جدول (۶) ضرایب مربوط به رابطه بین هوش هیجانی
و مهارت اجتماعی با پیشرفت تحصیلی

سطح معنی داری	t	ضرایب استاندارد نشده		مقدار ثابت
		ضرایب استاندارد شده	B	
۰/۰۰۰	۱۵/۴۰۵	-----	۰/۹۴۰	۱۴/۴۸۳
۰/۰۱۵	۲/۴۴۱	۰/۱۳۹	۰/۰۰۶	۰/۰۱۵
۰/۳۵۳	-۰/۹۳۰	-۰/۰۴۸	۰/۰۰۵	-۰/۰۰۴

فرضیه ۱: بین هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان مقطع دوم متوسطه رابطه وجود دارد.

جدول (۷) همبستگی بین هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی

متغیرها	ضریب همبستگی	سطح معنی داری	تعداد
هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی	* ۰/۱۵۵	۰/۰۰۳	۳۷۶

چنانکه در جدول (۷) مشاهده می شود میزان ضریب همبستگی ۰/۱۵۵ بوده که در سطح ۰/۰۰۳ معنی دار است. بنابراین فرض صفر رد و فرضیه تحقیق تایید شده و با اطمینان بیش از ۹۹ درصد می توان گفت بین دو متغیر مذکور یک رابطه مستقیم و نسبتاً ضعیف وجود دارد.

فرضیه ۲: بین مهارت های اجتماعی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان مقطع دوم متوسطه رابطه وجود دارد.

جدول (۸) ضریب همبستگی بین مهارت های اجتماعی و پیشرفت تحصیلی

متغیرها	ضریب همبستگی	سطح معنی داری	تعداد
مهارت های اجتماعی و پیشرفت تحصیلی	-۰/۰۴۱	۰/۴۲۶	۳۷۶

برای بررسی این فرضیه نیز از آزمون ضریب همبستگی پیرسون استفاده شده است که نتیجه آن در جدول (۸) مشاهده می شود. میزان ضریب همبستگی ۰/۰۴۱- بوده و سطح معنی داری آن ۰/۴۲۶ است. بنابراین فرض صفر رد نشده و فرضیه تحقیق تایید نمی شود و می توان گفت بین دو متغیر مذکور رابطه وجود ندارد.

بحث و نتیجه‌گیری

در مقاله حاضر، رابطه بین هوش هیجانی و مهارت‌های اجتماعی با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان مقطع دوم متوسطه شهر تبریز بررسی شد و سهم هر یک از عوامل هوش هیجانی و مهارت اجتماعی بر پیشرفت تحصیلی افراد مطالعه و تعیین شد. نتایج حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها، بیان‌کننده آن است که بین هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی در سطح ۰/۰۱ رابطه معنی‌دار است. نتایج بدست آمده با پژوهش‌های زیر همسو و هم جهت است. در بررسی مایر و همکاران (۲۰۰۱) که هوش هیجانی دانش‌آموزان تیزهوش را بررسی نموده‌اند مشخص شد که دانش‌آموزان دارای هوش هیجانی بالاتر در شناخت احساسات خود و دیگران و استفاده از این شناخت در هدایت رفتار و مقاومت در برابر فشار همسالان، توانایی بیشتری دارند.

گیلفورد و مرسمان^۱ (۲۰۰۸) نیز تأثیر آموزش‌های هیجانی-اجتماعی بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دارای اختلال خاص یادگیری را نشان دادند. همچنین در مطالعات هریت^۲ و همکاران (۲۰۰۴) که در میان دانشجویان اجرا شده بود، تأثیر هوش هیجانی بر پیشرفت تحصیلی و یادگیری سازمانی آنها نشان داده شد. همچنین کنت و نواک^۳ (۲۰۰۷) به نقل از عبدالملکی (۱۳۸۵) نشان داده‌اند که ترکیب هوش هیجانی و هوش تحصیلی در رشد دانش و پیشرفت عملکرد تحصیلی دانشجویان عاملی مهم است. محققان دیگر از جمله ساراف^۴ (۲۰۰۸) نیز تأثیر هوش هیجانی بر موفقیت شغلی و تحصیلی را نشان دادند. از نظر او در اجرای موفقیت‌آمیز برخی از تکالیف شغلی و تحصیلی، نقش هوش هیجانی حتی از هوش شناختی نیز بالاتر است. در مقابل برخی از تحقیقات، از جمله تحقیقات وان‌درزی و اساکل (۲۰۰۲) بین هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی رابطه‌ای ضعیف را گزارش می‌کنند. با این حال، با توجه به نتیجه تحقیق می‌توان گفت به هر حال هوش هیجانی قادر است بر دو متغیر پیشرفت تحصیلی و موفقیت‌های اجتماعی

- 1- Guilford & Mersman
- 2- Harriett
- 3- Kenneth & Nowack
- 4- Saraf

تأثیر گذار باشد. همچنانکه تحقیق استونلمیر^۱ (۲۰۰۲) بین هوش هیجانی و پیشرفت تحصیلی، همبستگی زیادی را نشان می دهد.

در خصوص رابطه بین مهارت های اجتماعی و پیشرفت تحصیلی در این تحقیق مشخص شد که بین این دو متغیر همبستگی معنی داری وجود ندارد. که با نتایج یافته های سوچیا و لوئیس^۲ (۱۹۹۶) و سخندان توماچ (۱۳۸۱) مغایر می باشد، نتایج سوچیا و لوئیس نشان داد کودکانی که در مهارت های اجتماعی نقص دارند اغلب با تشکلات یادگیری و رفتاری مواجه می شوند. سخندان توماچ نیز به این نتیجه پژوهشی اشاره نموده اند که آموزش گروهی اجتماعی، مشکلات رفتاری و عاطفی کودکان را کاهش داده است. نتایج فروتن (۱۳۸۲) نیز نشان داده است که بین مهارت های اجتماعی و پیشرفت تحصیلی رابطه معنی داری وجود ندارد این یافته با نتایج مقاله حاضر در یک راستا می باشد. در توجیه این یافته می توان گفت که مسأله رشد مهارت های اجتماعی در آموزش و پرورش تا حدودی نادیده گرفته می شود و همگام با پیشرفت تحصیلی تکامل نیافته است. به تعبیری آموزش و پرورش در افزایش مهارت های اجتماعی دانش آموزان موفق عمل نکرده است.

پیشنهادها

برای ارتقا پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پیشنهاد می شود برنامه هایی جهت آموزش راهبردهای خودیاری برای بهبود هوش هیجانی در مدارس شامل خودبازبینی، خود نظم دهی و چگونگی برقراری ارتباط و آموزش حل مسأله به کار گرفته شود زیرا طبق تحقیقات کار (۲۰۰۰) آموزش مهارت های خودبازبینی، خودنظم دهی، ارتباط و حل مسأله سبب می شود که هوش هیجانی در نوجوانان و بزرگسالان رشد کند. به نظر می رسد که در شرایط طبیعی، هوش هیجانی از یک مسیر رشد قابل پیش بینی پیروی می کند. نظر به اهمیت هوش هیجانی و مهارت های اجتماعی در زندگی اجتماعی، پیشنهاد می شود که در مدارس، برنامه ریزی و هماهنگی لازم جهت استفاده از روش های آموزش هوش هیجانی و مهارت های اجتماعی، از طرف مدیر و معلمان و سایر دست اندرکاران برنامه های آموزش و پرورش انجام گیرد.

1 - Stonlimer

2 - Sojea & Loees

منابع:

- آزاد فلاح، پ. (۱۳۸۳). بررسی رابطه حمایت‌های اجتماعی و رضایت از زندگی در سالمندان. **مجله روانشناسی**، شماره ۱۲، صص ۳۴-۳۸.
- اکبرزاده، ن. (۱۳۸۳)، **هوش هیجانی**، تهران، انتشارات فارابی، چاپ اول.
- بشارت، م. و همکاران. (۱۳۸۳). بررسی تأثیر هوش هیجانی بر سلامت روانی و موفقیت تحصیلی. **مجله علوم روانشناختی**، شماره، ۴۶-۲۱.
- حسینی، سیدمجید. (۱۳۸۶). مهارت‌های اجتماعی، از صفحات ۴۸ الی ۵۷، **فصلنامه علمی آموزشی آراش**، شماره ۲۲ و ۲۳، صص ۴۸-۵۷.
- خویشتن دار، پ. (۱۳۸۵)، **بررسی رابطه بین هوش هیجانی و حمایت اجتماعی با رضایت از زندگی در دانش آموزان دبیرستانی شهرستان بوئین‌زهرا**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی.
- رجبی، ف. (۱۳۸۵). **مقایسه هوش عاطفی دانش آموزان با توجه به شیوه‌های فعال و غیرفعال معلمین**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تبریز.
- رضویان شاد، م. (۱۳۸۴). **رابطه هوش هیجانی با سازگاری اجتماعی و پیشرفته تحصیلی**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تبریز.
- زارع، ع. (۱۳۸۰). **مقایسه سهم هوش هیجانی و هوش عمومی در پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی دانش آموزان پایه سوم متوسطه شهر شیراز**. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی.
- سخندان توماچ، ر. (۱۳۸۱). **بررسی اثربخشی آموزش گروهی مهارت‌های اجتماعی بر مشکلات رفتاری و عاطفی کودکان دبستانی شهرستان گنبد کاووس**، راهنما: دکتر ایران باغبان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان.
- سیف، س و دیگران، (۱۳۸۶). **روانشناسی رشد**، تهران، انتشارات سمت.

عبدالملکی، ج. (۱۳۸۵). بررسی رابطه بین هوش هیجانی و خلاقیت با پیشرفت تحصیلی در دانشجویان دانشگاه خراسان، *مجله اندیشه‌های نوین تربیتی*، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه الزهراء، دوره ۵، شماره ۲، صص ۷۸-۵۵.

فروتن، خ. (۱۳۸۲). *بررسی رابطه مهارت‌های اجتماعی با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان مدارس راهنمایی شهرستان لامرد مهر*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی شیراز.

قربانی، م. (۱۳۸۷). *بررسی رابطه بین فشار روانی و حمایت اجتماعی در دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد تبریز.

محمدی، ر. (۱۳۸۴). *سنجش مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان مدارس راهنمایی منطقه کندوان*.

منصوری، ب. (۱۳۸۰). *هنجار یابی آزمون هوش هیجانی سبیر یا شرینگ در بین دانشجویان کارشناسی ارشد دانشگاه های دولتی تهران*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد.

میری، م و اکبری بورنگ، م. (۱۳۸۶). *رابطه بین هوش هیجانی و اضطراب دانشجویان در دانش‌آموزان دبیرستانی استان خراسان جنوبی*، *مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی بیرجند*، دوره ۱۴، شماره ۱.

هارجی، ا و همکاران. (۱۳۸۲). *مهارت‌های اجتماعی در ارتباطات میان فردی*، چاپ سوم، تهران: رشد.

یوسفی، ف و مخیر، م. (۱۳۸۱). *بررسی پایایی و روایی مقیاس سنجش مهارت‌های اجتماعی ماتسون و مقایسه عملکرد دختران و پسران دبیرستانی در این مقیاس*، *مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز*، دوره هیجدهم، شماره دوم.

Carr, A. (2004) **Positive psychology**, the science of happiness and human strengths: Brunner- Routledge.

Carmeli, A. (2003). The relationship between emotional intelligence and work attitudes, behavior and outcomes, **Journal of Managerial Psychology**, 18, 788-795.

- Cobb, S.(1976). "Social support as a Mederator of life stress"
Psychosmatatic Medicine, Vol.3, pp300-314.
- Ford, sam, A, (1998). Factor Leading to innovation : a study of managers perspective about factor creativity research,
Journal of creativity, No3, pp:33-99.
- Fulgini, A. J.(1997), "The Academic Achivement of Adolescence from Immigrant Families", **Child Development** Vol. 68. No. 2, PP 351/63.
- Gonzales, N. A., Yun Tein, J., Sandler, I. V., Friedman, R.J.(2001), "On the Limits of Coping: Interaction Between Stress and Coping for Inner City Adolescents", **Journal Of Adolescent Research**, Vol. 16, No.4.
- Golemen, D. (1995), **Emotional intelligence**. New York: Bantam.
- Guilford, K & Mersman. J, (2008). **Emotional social Learning**, Macgraw hill company.
- Green, S.G.(1991), "Professional Entry and the Adviser Relationship: Socialization" **Commitment and Productivity**. Group Organization Studies, Vol. 604, PP, 387-407.
- Gresham FM, Elliot SN.(1987). Social skills rating system manual. Cricle pines M.N: **American Guidance Service**: 17.
- Hein, S.(2004), Short definition of emotional intelligence,
Emotional Intelligence, Homepage.
- Kelly W.E. (2002). An investigation of worry and sense of humor.
Journal of Psychology, 136(6), 657-666.
- Lewis, c., & Sujia, A. (1990). Three-year-olds' problems with false belief: Conceptual deficit or linguistic artifact? **Child Development**, 61, 1514-1519.
- Mayer, J.D., Salovey, P., & Caruso, D.R. (2001). Models of emotional intelligence. In R.J. Sternberg (Ed.), **Handbook of intelligence** (PP. 396-420). Cambridge, England: Cambridge university press.
- Mayer, J.D., Salovey, P., & Caruso, D. (2003). **Emotional intelligence**: theory, findings, and implications. *Psychological Inquiry*, 15, 197-215.

- Tomchin, E. M., Callahan, C. M.; Sowa, C.J. & May, K.M.(1996), "**Coping And Self_ Concept Adjusment In Gifted Adolescente**". See Gifted Educ. 81: 16-27.
- Van der zee, K., Thijs, M.,& Schakel, L.(2002). The relationship of emotional intelligence with academic intelligence and the Big Five. **European Journal of Personality**; 16:103-125.
- Weisinger, J., (1998), **Emotional Intelligence at work**. 1th ed. Jossey Bass.

Archive of SID